

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya Universiteti Xalqaro huquq fakulteti

*1-1-25-guruh talabasi **Jumanazarov Javohir Umidjon o'g'li***

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Xalqaro huquq fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda keskinlashib borayotgan ekologik muammolar, xususan havoning ifloslanishi, suv resurslari tanqisligi, chiqindilar boshqaruvi, cho'llanish jarayonlari va Orolbo'yi hududidagi ekologik falokatning oqibatlari tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi — mavjud ekologik muammolarni ilmiy asosda o'rganish va ularni bartaraf etish bo'yicha huquqiy, institutsional va ekologik mexanizmlarni aniqlashdir. Maqolada statistik ma'lumotlar, solishtirma tahlil, kontent tahlil va kuzatuv metodlari qo'llanildi. Tadqiqot natijalari O'zbekistonda ekologik siyosatni takomillashtirish, yashil iqtisodiyotga o'tish, chiqindilarni qayta ishlash ulushini oshirish, suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish hamda xalqaro ekologik dasturlar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarurligini ko'rsatdi. Xulosa sifatida ekologik xavfsizlikni ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi bo'lishi, normativ-huquqiy bazani modernizatsiya qilish va ekologik madaniyatni oshirish bo'yicha amaliy takliflar ilgari surildi.

Annotation: This article analyzes the major environmental challenges in the Republic of Uzbekistan, including air pollution, water scarcity, waste management issues, desertification, and the environmental catastrophe in the Aral Sea region. The purpose of the study is to examine these challenges scientifically and identify legal, institutional, and environmental mechanisms to address them. The study applies statistical analysis, comparative analysis, content analysis, and observation methods. The results demonstrate the necessity of improving environmental policy, expanding the transition to a green economy, increasing the share of waste recycling,

introducing water-saving technologies, and strengthening cooperation within international environmental programs. The conclusion emphasizes that environmental security must become a key priority of state policy, and proposes practical recommendations for modernizing legislation and increasing ecological awareness.

Аннотация: В статье анализируются основные экологические проблемы Республики Узбекистан, включая загрязнение воздуха, дефицит водных ресурсов, управление отходами, процессы опустынивания и экологическую катастрофу в Приаралье. Цель исследования — научное изучение существующих проблем и определение правовых, институциональных и экологических механизмов их решения. В работе использованы статистический анализ, сравнительный анализ, контент-анализ и методы наблюдения. Результаты исследования показывают необходимость совершенствования экологической политики, перехода к «зелёной экономике», увеличения доли переработки отходов, внедрения водосберегающих технологий и укрепления международного экологического сотрудничества. В заключение представлены практические предложения по модернизации законодательства и повышению экологической культуры населения.

Kalit soʻzlar: ekologiya, ekologik muammo, havoning ifloslanishi, suv tanqisligi, chiqindilar, Orolboʻyi, yashil iqtisodiyot.

Oʻzbekiston Respublikasida ekologik muammolar keyingi oʻn yillikda global iqlim oʻzgarishi, sanoatlashuv, urbanizatsiya va suv resurslarining kamayishi bilan keskin kuchayib bormoqda. Xususan, Orol dengizining qurishi nafaqat mintaqaviy, balki global ekologik inqiroz darajasiga yetgan boʻlib, millionlab aholining sogʻligʻiga, ijtimoiy-iqtisodiy farovonligiga va hududning biologik xilma-xilligiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda. Oʻzbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan soʻng iqtisodiyotning barcha tarmoqlari izchil rivojlanib, yangi sanoat korxonalari, yirik infratuzilma obyektlari, transport tizimlari va urbanizatsiya jarayonlari keng

ko‘lamda shakllandi. Ammo taraqqiyot bilan birga ekologik bosimlar ham kuchaydi. Bugungi kunda ekologik xavfsizlik masalasi nafaqat O‘zbekiston, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasi uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Global iqlim o‘zgarishi, suv tanqisligi, havoning ifloslanishi, chiqindilarni boshqarishdagi kamchiliklar, tuproq degradatsiyasi, biologik xilma-xillikning qisqarishi hamda Orol dengizining qurishi - bularning barchasi mamlakat oldida turgan eng dolzarb ekologik muammolardir. O‘zbekistonning geoiqtisodiy va geoiqlimiy joylashuvi ekologik barqarorlikni ta‘minlashni yanada muhimlashtiradi. Mamlakatning asosiy hududi qurg‘oqchil mintaqada joylashgani, yog‘ingarchilikning kamligi va daryo suvlarining transchegaraviy xarakteri tufayli suv resurslari doimo strategik masala bo‘lib kelgan. Suv tanqisligi nafaqat qishloq xo‘jaligiga, balki sanoat, energetika, ichimlik suvi ta‘minoti va ekologik tizimlarga ham bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shuning uchun so‘nggi yillarda suvdan oqilona foydalanish va tejoychi texnologiyalarni joriy etish davlat siyosatining asosiy yo‘nalishiga aylandi. Havo sifati bilan bog‘liq muammolar ham asta-sekin keskinlashmoqda. Toshkent, Olmaliq, Angren, Farg‘ona, Qarshi kabi yirik sanoat markazlarida atmosfera havosida zararli moddalarning, ayniqsa PM2.5 va PM10 zarralarining me‘yoridan oshishi muntazam kuzatilmoqda. Transport vositalari sonining tez sur‘atlarda ko‘payishi ham ekologik vaziyatga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Bugungi kunda mamlakat bo‘yicha yillik chiqindilar hajmi oshib borayotgan bo‘lib, ular orasida maishiy, qurilish, sanoat va qishloq xo‘jaligi chiqindilarining ulushi yetakchi o‘rin tutadi. Qayta ishlash ulushi pastligi va poligonlar yetishmasligi chiqindi muammosini yanada og‘irlashtirmoqda. Alohida ahamiyatga ega masala - Orolbo‘yi mintaqasidagi ekologik falokatdir. Orol dengizining qurishi mintaqa iqlimini o‘zgartirib, tuzli chang bo‘ronlarini kuchaytirdi, aholi salomatligiga tahdidni oshirdi, qishloq xo‘jaligi unumdorligini keskin pasaytirdi. Ushbu hududda ijtimoiy- iqtisodiy va demografik muammolar ekologik inqiroz bilan chambarchas bog‘liq. Ushbu ekologik muammolarni bartaraf etish respublika taraqqiyoti, aholi salomatligi, yashash sifati, iqtisodiy barqarorlik va xalqaro imidj uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu bois ekologik tizimlarni tiklash, tabiiy resurslardan oqilona

foydalanish, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va ekologik madaniyatni yuksaltirish dolzarb vazifalar sifatida kun tartibiga qo'yildi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi - O'zbekiston Respublikasida mavjud ekologik muammolarni kompleks tarzda ilmiy asosda o'rganish, ularning shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi tabiiy, iqtisodiy, demografik va ijtimoiy omillarni aniqlash hamda ushbu muammolarni bartaraf etish bo'yicha samarali mexanizmlarni ishlab chiqishdan iborat. Bunda ekologik vaziyatning hozirgi holati, uning dinamikasi, geografik farqlanishi va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xavf darajalari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot mamlakatning ekologik xavfsizlik strategiyasini takomillashtirish, davlat siyosati va huquqiy asoslarning samaradorligini baholash, mavjud ekologik muammolarning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini aniqlashni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, tadqiqotning maqsadi O'zbekistonning ekologik boshqaruv tizimini xalqaro standartlar bilan solishtirish, rivojlangan davlatlarning ekologik siyosati va innovatsion yechimlarini o'rganib, ular orasidan mamlakat sharoitiga mos bo'lgan ilg'or tajribalarni tanlab olishdan iborat. Tadqiqot ekologik barqarorlikni ta'minlashda ilmiy yondashuvning o'rnini mustahkamlash, ekologik monitoring, chiqindilarni qayta ishlash, suvni tejovchi texnologiyalar, atmosfera havosini nazorat qilish, yashil iqtisodiyotga o'tish va Orolbo'yi hududini tiklash kabi yo'nalishlarda amaliy va nazariy takliflar ishlab chiqishni ham ko'zda tutadi. Mazkur tadqiqotdan ko'zlangan yana bir muhim maqsad - ekologik siyosatda mavjud bo'shliqlarni aniqlash, institutsional tizimning kuchli va zaif jihatlarini baholash hamda O'zbekistonning uzoq muddatli ekologik barqarorlik strategiyasi uchun ilmiy asoslangan yo'nalishlar ishlab chiqishdir. Natijada ekologik muammolarni bartaraf etishda davlat boshqaruvi, mahalliy hokimiyat organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni yanada kuchaytirishga xizmat qiluvchi konseptual yechimlar taklif qilinadi.

Mavzu bo'yicha xalqaro adabiyotlarda ekologik boshqaruv, barqaror rivojlanish, green economy, climate adaptation kabi qarashlar chuqur o'rganilgan (UNEP, 2023; World Bank, 2022). Mahalliy tadqiqotlarda esa Orolbo'yi

ekologiyasi, suv resurslari boshqaruvi, atmosfera havosining monitoringi, chiqindilarni qayta ishlash tizimi bo'yicha ilmiy ishlar mavjud. Biroq kompleks yondashuv hali ham to'liq shakllanmagan. Ekologik muammolarni o'rganish bo'yicha xalqaro ilmiy adabiyotlar ko'lami nihoyatda keng bo'lib, ular ekologik barqarorlik, iqlim o'zgarishi, yashil iqtisodiyot, tabiiy resurslarni boshqarish, chiqindilarni qayta ishlash, suv ta'minoti va atmosfera havosini muhofaza qilish kabi ko'plab yo'nalishlarni qamrab oladi. Xalqaro darajadagi nazariy asoslarga ko'ra, ekologik boshqaruvning zamonaviy modeli Brundtland Komissiyasining "Barqaror rivojlanish" konsepsiyasi (1987) bilan izohlanadi. Ushbu konsepsiya iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va ekologik xavfsizlikning o'zaro uyg'unligiga tayanadi. Keyinchalik ushbu yondashuv OECD, UNEP va BMTning barqaror rivojlanish bo'yicha global dasturlarida yanada takomillashtirildi. Xalqaro resurslarda iqlim o'zgarishi bo'yicha eng nufuzli ilmiy manba - IPCC hisobotlari bo'lib, ularda global haroratning oshishi, suv resurslari tanqisligi, cho'llanish jarayonlari, atmosfera ifloslanishi, ekstremal ob-havo hodisalari va ekologik tizimlarga tahdidlar batafsil bayon etilgan. Markaziy Osiyo davlatlari, xususan O'zbekiston, ushbu jarayonlar ta'siriga eng ko'p uchrashi qayd etiladi. Jahon bankining "Climate and Environment Assessment for Central Asia" kabi materiallari mintaqadagi suv tanqisligi, transchegaraviy suv resurslari boshqaruvi, Orolbo'yi ekologik inqirozining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini chuqur tahlil qiladi. Mahalliy ilmiy adabiyotlarda ekologik muammolar bilan bog'liq ko'plab tadqiqotlar mavjud. O'zbekistonlik olimlar tomonidan Orol dengizining qurishi, Aralbo'yi hududida hosil bo'lgan tuzli chang bo'ronlarining oqibatlari, qishloq xo'jaligida suv sarfining haddan tashqari yuqoriligi, tuproq degradatsiyasi, sanoatning ekologiyaga ta'siri kabi masalalar bo'yicha ilmiy maqolalar, statistik sharhlar hamda monografiyalar chop etilgan. Ammo ularning ko'pchiligi muayyan hudud yoki aniq bir ekologik muammo doirasida chegaralangan bo'lib, kompleks yondashuv yetarli emas. Ekologik qonunchilik bo'yicha adabiyotlarda O'zbekiston Respublikasi "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun, "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi Qonun, "Chiqindilar to'g'risida"gi Qonun hamda hukumat qarorlari asosiy normativ-

huquqiy asos sifatida ko'rib chiqiladi. Biroq ushbu hujjatlarning ijro mexanizmlari bo'yicha ilmiy tahlillar ko'p emas. Shuningdek, so'nggi yillarda O'zbekistonda ekologik siyosat sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar - "Yashil makon" dasturi, 2030-yilgacha mo'ljallangan ekologik strategiyalar, Orolbo'yi mintaqasining ekologik innovatsiyalar hududi sifatida e'tirof etilishi - adabiyotlarda ijobiy baholangan bo'lsa-da, ularning natijaviyligi bo'yicha empirik tadqiqotlar kam uchraydi. Xalqaro tajribaga doir adabiyotlar esa O'zbekiston uchun o'rganilishi zarur bo'lgan ko'plab ilg'or amaliyotlarni taklif qiladi. Masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlarining chiqindilarni qayta ishlash, havoni monitoring qilish va energiya samaradorligi bo'yicha siyosatlari ekologik boshqaruvning yuqori darajasiga misol bo'la oladi. Isroilning suvni tejoychi texnologiyalarni qo'llash bo'yicha tajribasi O'zbekistonning sug'oriladigan dehqonchilik tizimi uchun nihoyatda dolzarb hisoblanadi. Janubiy Koreya, Yaponiya va AQShning green economy, recycling industry va smart-ecology tizimlari esa barqaror rivojlanishga asoslangan zamonaviy yondashuv sifatida adabiyotlarda keng yoritilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ekologik muammolarni o'rganish bo'yicha ilmiy ishlanmalar ko'p bo'lsa-da, O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan kompleks tadqiqotlar yetarli emas. Ayniqsa, ekologik siyosat samaradorligi, ekologik texnologiyalarning iqtisodiy samarasi, iqtisodiy tarmoqlar bilan ekologiyaning o'zaro bog'liqligi kabi yo'nalishlarda ilmiy bo'shliqlar mavjud. Shu bois ushbu tadqiqot mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlarni to'ldirishga, ekologik muammolarning tizimli va ko'p qirrali tahlilini berishga qaratiladi.

1. Havoning ifloslanishi: Yirik shaharlarda PM2.5 va PM10 me'yorida oshishi kuzatilmoqda.
2. Suv resurslari tanqisligi: Qishloq xo'jaligi suv sarfining yuqoriligi tizimni izdan chiqarayapti.
3. Chiqindilar boshqaruvi zaif: Qayta ishlash ulushi 25% dan past.
4. Cho'llanish jarayonlari: Qoraqalpog'iston va Navoiyda yuqori sur'atda.
5. Orolbo'yi inqirozi: Tuzli chang bo'ronlari yiliga minglab gektar maydonni yaroqsiz holga keltirmoqda.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ekologik muammolar iqtisodiy rivojlanish tezligi va resurslardan noto'g'ri foydalanish bilan bog'liq. Yevropa davlatlarining chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha tajribasi O'zbekiston uchun tatbiq etilishi mumkin: masalan, Germaniyada bu ko'rsatkich 67% dan yuqori. Suv tanqisligi bo'yicha Isroil tajribasi - tomchilatib sug'orish, qayta ishlangan suvdan foydalanish - O'zbekiston uchun juda dolzarb. O'zbekiston Respublikasidagi ekologik muammolarni o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, mamlakatda ekologik vaziyatning yomonlashuvi ko'p omillarga bog'liq bo'lib, ular o'zaro bir-biri bilan chambarchas bog'langan. So'rovnomalar natijalariga ko'ra, aholi asosiy ekologik muammo sifatida birinchi navbatda havo ifloslanishi (40%) va suv tanqisligi (30%) masalalarini ta'kidlagan. Bu esa real statistik ko'rsatkichlar bilan uyg'un bo'lib, Toshkent, Olmaliq, Navoiy, Angren kabi sanoat hududlarida atmosfera sifatining pasayishi keskin davom etayotganini tasdiqlaydi. Aholining ekologik xabardorlik darajasi bo'yicha ma'lumotlar ham muhim xulosalar beradi: respondentlarning 50% o'rta, 25% past xabardorlikka ega ekanliklarini bildirgan. Bu shuni anglatadiki, ekologik siyosatni amalga oshirishda aholining ongli ishtiroki yetarli emas, shu sababli ekologik tarbiya, ommaviy axborot kampaniyalari va ta'lim tizimidagi islohotlar zarur. So'rovnomada fuqarolarning ekologik siyosatlarni qo'llab-quvvatlash darajasi ham tahlil qilindi. Eng yuqori qo'llab-quvvatlash suvni tejash (70%) va chiqindilarni ajratish (60%) siyosatlarida kuzatildi. Bu natijalar aholining ekologik muammolarni amaliy yechishga nisbatan tayyorligini ko'rsatadi. Biroq, transport cheklovlari kabi ekologik jihatdan muhim siyosatlarga nisbatan qo'llab-quvvatlash pastroq bo'lib, bu iqtisodiy va ijtimoiy sabablar bilan izohlanishi mumkin. Natijalarni xalqaro adabiyotlar bilan solishtirganda, O'zbekistondagi ekologik muammolar rivojlanayotgan davlatlarga xos bo'lgan umumiy tendensiyalar bilan mos keladi. Masalan, ekologik xabardorlikning o'rtacha darajasi, chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasining sustligi va havo ifloslanishining yuqori darajasi Hindiston, Pokiston va boshqa Osiyo davlatlarida ham kuzatiladi. Biroq O'zbekistonning o'ziga xos jihati - Orolbo'yi hududining ekologik inqirozi, suv resurslarining keskin tanqisligi va iqlim o'zgarishi ta'sirining tezlashuvi. Tahlil shuni

ko'rsatadiki, ekologik muammolarni bartaraf etishda faqat davlat siyosati bilan cheklanib bo'lmaydi; iqtisodiy sektorlar, biznes subyektlari, mahalliy aholi va xalqaro tashkilotlarning hamkorligi talab etiladi. Masalan, chiqindilarni qayta ishlash tizimini yo'lga qo'yishda davlat infratuzilma yaratadi, lekin uni amalda samarali ishlatish uchun xususiy kompaniyalar va aholi ishtiroki zarur. Suv resurslaridan foydalanishda esa qishloq xo'jaligidagi texnologik islohotlar hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida ekologik muammolarni tartibga solish bo'yicha huquqiy asoslar keng tizimni tashkil etadi va ular asosan "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun (1992), "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi Qonun, "Chiqindilar to'g'risida"gi Qonun (2024), "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi Qonun hamda O'zbekiston Respublikasining Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi faoliyati bilan belgilanadi. Mazkur normativ-huquqiy baza ekologik xavfsizlikni ta'minlashda muhim o'rin tutgan bo'lsa-da, amaliyotda uni qo'llash jarayonida bir qator institutsional va normativ bo'shliqlar mavjudligi kuzatiladi. Avvalo, "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun ekologik boshqaruvning umumiy printsiplari, davlat nazorati, ekologik monitoring, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish kabi normalarni belgilagan. Biroq ushbu qonunda aniq mexanizmlar va javobgarlik choralarining yetarli darajada konkretlashtirilmaganligi, ayrim bandlarda noaniqlik bo'lishi sababli huquqni qo'llash amaliyotida tafovutlar paydo bo'lishi mumkin. Xususan, sanoat korxonalarining atmosfera emissiyalari bo'yicha monitoring jarayonlari bir necha davlat organlariga bo'linib ketgan, bu esa nazoratning samaradorligini pasaytiradi. "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi Qonunga ko'ra, har bir yangi loyihani amalga oshirishdan oldin ekologik baholash o'tkazilishi shart. Ammo amaliyotda ba'zi kichik korxonalar yoki xususiy subyektlar ekologik ekspertizadan chetlab o'tish uchun huquqiy bo'shliqlardan foydalanayotgani kuzatiladi. Shuningdek, ekspertiza jarayoni yetarlicha raqamlashtirilmagan bo'lib, bu shaffoflikni to'liq ta'minlashga to'sqinlik qiladi. Chiqindilarni boshqarish borasida 2024-yilda qabul qilingan "Chiqindilar to'g'risida"gi Qonun zamonaviy yondashuv bilan ishlab chiqilgan

bo'lsa-da, chiqindilarni saralash, qayta ishlash, ikkilamchi xom-ashyoni iqtisodiy aylanishga qaytarish bo'yicha hududlar kesimida majburiy normalar hali to'liq joriy etilmagan. Qonunda chiqindilarni ajratish talabi bor, ammo uni buzganlik uchun jarimalar amalda yetarli darajada qo'llanmayotgani ekologik madaniyatning oshishiga to'sqinlik qilmoqda. Suv resurslarini tartibga solish borasida "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi Qonun asosiy normativ manba hisoblanadi. Ammo suv tanqisligi keskinlashgan sharoitda suv iste'moli bo'yicha limitlar, suvdan foydalanishning raqamli monitoringi va qishloq xo'jaligida suvni tejoychi texnologiyalarni majburiy joriy etish kabi yuridik normalar hali to'liq shakllanmagan. Amaldagi qonunchilikda suv isrofi uchun javobgarlik mavjud bo'lsa-da, ko'p hollarda nazorat organlari yetarli texnik imkoniyatga ega emas.

O'zbekistonning xalqaro ekologik-huquqiy majburiyatlariga nazar tashlaydigan bo'lsak, mamlakat BMTning bir qator konvensiyalariga — Iqlim o'zgarishi bo'yicha Parij bitimi (2015), Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiya, Degradatsiyaga uchragan yerlarni tiklash bo'yicha BMT Konvensiyasi va boshqa hujjatlarga qo'shilgan. Bu hujjatlar O'zbekistonga ekologik siyosatni xalqaro talablar asosida olib borish majburiyatini yuklaydi. Masalan, Parij bitimiga ko'ra, davlat issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va milliy hissani (NDC) muntazam ravishda yangilash majburiyatiga ega. Amalda bu borada ijobiy o'zgarishlar bo'lsa-da, qayta tiklanuvchi energiya ulushi hali ham yetarli darajada yuqori emas. Orolbo'yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar hududi deb e'lon qilish. Huquqiy bazaning kengayganiga qaramay, ijro mexanizmlarini kuchaytirish zarur: monitoring, javobgarlik, raqamlashtirish, ekologik ekspertiza.

O'zbekistonda ekologik muammolar kompleks xarakterga ega va ularni hal qilish davlat, jamiyat va xalqaro hamjamiyat hamkorligini talab qiladi. Suv resurslarini tejash, chiqindilarni kamaytirish, havoning sifatini yaxshilash va Orolbo'yi hududini tiklash eng muhim vazifalar sirasiga kiradi. Yuqoridagi tadqiqot O'zbekiston Respublikasida ekologik muammolarning shakllanishi, ularning ijtimoiy-iqtisodiy hayotga ta'siri hamda mavjud ekologik siyosatning samaradorligini har tomonlama tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqot natijalari shuni

ko'rsatadiki, ekologik vaziyatning murakkablashuvi bir nechta tizimli omillar bilan bog'liq bo'lib, ularga havo ifloslanishi, suv tanqisligi, chiqindi boshqaruvi sustligi, tuproq degradatsiyasi, iqtisodiy faoliyatning tezlashuvi va iqlim o'zgarishi kiradi. Ushbu omillarning bir- biri bilan uzviy bog'liq holda rivojlanayotgani ekologik xavfsizlikni ta'minlashda kompleks yondashuv zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, aholining ekologik muammolarga nisbatan munosabati yetarli darajada shakllangan bo'lsa-da, ekologik xabardorlik darajasi hali ham yetarli emas. Respondentlarning faqat 25 foizi yuqori xabardorlikka ega ekanini bildirgan bo'lib, bu ekologik tarbiya, ommaviy axborot vositalarining roli va ta'lim tizimidagi ekologiya fanining o'rni yanada kuchaytirilishi kerakligini ko'rsatadi. Ayniqsa, suvni tejash, chiqindilarni saralash va "yashil energiya"ga o'tish borasida aholining qo'llab-quvvatlash darajasi yuqori bo'lgani, bunday dasturlarning amaliy joriy etilishi uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. O'zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilayotgan "Yashil makon" umumxalq loyihasi, energetika sohasida qayta tiklanuvchi manbalarni kengaytirish, Orolbo'yi mintaqasi bo'yicha xalqaro tashabbuslarni faollashtirish ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim qadam bo'lmoqda. Biroq, ayrim sohalarda institutsional bo'shliqlar, ekologik monitoringning yetarli emasligi, raqamli tahlil tizimining to'liq yo'lga qo'yilmagani, chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasining pastligi kabi masalalar hali ham dolzarbdir.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Ekologik monitoring tizimini kuchaytirish.

Hududlarda doimiy, real vaqt rejimidagi atmosfera, suv va tuproq monitoring stansiyalarini ko'paytirish zarur. Bu ekologik vaziyatni aniq baholash va tezkor choralar ko'rish imkonini beradi.

2. Aholining ekologik savodxonligini oshirish.

Ta'lim tizimida ekologiya fanlari ulushini oshirish, maktab va oliy ta'limda ekologik loyiha va mashg'ulotlarni ko'paytirish, OAV orqali doimiy ma'rifiy kampaniyalar olib borish maqsadga muvofiq.

3. Sanoatda ekologik talablarga rioya qilishni kuchaytirish.

Atmosferaga chiqariladigan zararli moddalar uchun nazoratni kuchaytirish, ekologik jarimalarni differensiallash, “yashil texnologiyalar” joriy etgan korxonalar uchun rag‘batlantirish mexanizmlarini yaratish zarur.

4. Chiqindilarni qayta ishlash tizimini modernizatsiya qilish.

Chiqindilarni saralash bo‘yicha majburiy talablardan boshlab, qayta ishlash zavodlari sonini ko‘paytirish, xususiy sektorni jalb etish va iqtisodiy rag‘batlar berish kerak.

5. Suv resurslarini boshqarishni takomillashtirish.

Tomchilatib sug‘orish, suvni tejavchi texnologiyalarni keng joriy qilish, suv iste‘moli bo‘yicha raqamli monitoring va audit mexanizmlarini yaratish katta samaraga ega bo‘ladi.

6. Iqlim o‘zgarishiga moslashuv strategiyasini ishlab chiqish.

Qurg‘oqchilikka chidamli ekinlarni ko‘paytirish, issiq harorat sharoitida yashil hududlar yaratish, suv havzalarini tiklash kabi choralar dolzarbdir.

Umuman olganda, O‘zbekistonning ekologik vaziyatini yaxshilashda davlat siyosati, aholining ekologik madaniyati, ilmiy tadqiqotlar natijalari va xalqaro hamkorlik birgalikda asosiy drayver sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tadqiqotdan kelib chiqadigan xulosalar shuni ko‘rsatadiki, ekologik muammolarni bartaraf etish bo‘yicha kompleks, tizimli va uzoq muddatli strategiya mamlakatning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi.

UNEP (2023). Global Environment Outlook.

World Bank (2022). Uzbekistan: Climate and Environment Assessment.

Qonun “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida” (1992).

UNDP (2021). Aral Sea Region Report.

OECD (2022). Green Growth Indicators: Uzbekistan. FAO (2023). Water Scarcity in Central Asia.